

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

رمانتیسیم در شعر فریدون مشیری

توسط:

معصومه نادى

استاد راهنما:

دکتر علی گراوند

استاد مشاور

دکتر خلیل بیگزاده

بهمن ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

رمانتیسیم در شعر فریدون مشیری

توسط:

معصومه نادی

پایان نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه ایلام

ایلام

جمهوری اسلامی ایران

در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۰ توسط هیأت داوران زیر ارزیابی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

دکتر علی گراوند، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ایلام (راهنما).....

دکتر خلیل بیگزاده، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ایلام (مشاور).....

دکتر حسن سلطانی، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ایلام (داور).....

دکتر محمدتقی جهانی، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ایلام (داور).....

بهمن ۱۳۹۱

تقدیم به تو...

که می‌خوانی...

و تقدیم به او...

که مرا نوشتن آموخت...

سپاسگزاری

در ابتدا خاضعانه‌ترین سپاس‌هایم را تقدیم خداوند منان می‌کنم که منت نهاد و هدایتش را در راه تحصیل بر بنده‌ی کمترینش ارزانی داشت.

پس از آن لازم می‌دانم به رسم ادب، از زحمات تمامی عزیزانی که از ابتدای تدوین و تهیه‌ی این مختصر تا آخرین مراحل مرا همراهی کرده‌اند، قدردانی کنم. تقدیر و تشکر شایسته از استاد راهنمای محترم جناب دکتر علی گراوند که در طی مدت آماده شدن پایان نامه زحمات بسیاری را متحمل شدند و بنده از راهنمایی‌های سودمند ایشان بهره‌ی کافی و وافی را بردم. از استاد مشاور محترم جناب دکتر بیگزاده نیز کمال تشکر را دارم. سپاس فراوان از استاد مهربان و ارجمندم دکتر حسن سلطانی، به خاطر داوری سودمند، به‌جا و استادانه‌ی این پایان‌نامه و همچنین تشکر از دکتر محمدتقی جهانی که زحمت مطالعه و داوری به عهده‌ی ایشان نیز بود. از مدیر گروه محترم دکتر رحمان ذبیحی نیز به خاطر همکاری‌هایشان سپاسگزارم.

از زحمات بی‌دریغ تمام اعضای خانواده‌ام، پدر، مادر، خواهران عزیز و همچنین برادران گرامی و همسران مهربانشان نیز خالصانه تشکر می‌کنم و قدردان زحمات ایشان هستم. امید که در آینده‌ی نزدیک بتوانم زحمات این عزیزان را جوابگو باشم.

در انتها از دوستان خوبم، خانم‌ها سودابه صیدی، الهه آقاخانی، سارا خدایوندی، مریم تکش، حیران قمری، و منیژه بارانی نیز به خاطر همکاری‌های دوستانه‌شان صمیمانه تشکر می‌کنم.

برای تمامی این عزیزان آرزوی توفیق و بهروزی روزافزون دارم.

چکیده

رمانتیسیم از بزرگترین نهضت‌های جهان است که در اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم میلادی، در نتیجه‌ی تحولاتی که در جامعه‌ی اروپایی رخ داد، فرهنگ و اندیشه و سیاست و اجتماع و ادب اروپا را دچار تحول کرد. رمانتیسیم ابتدا از کشورهای آلمان، انگلیس و فرانسه آغاز شد و سپس به نقاط مختلف اروپا راه یافت. این نهضت علاوه بر اروپا در فرهنگ و اندیشه‌ی ملل مختلف جهان تأثیر نهاد. ورود رمانتیسیم به ایران در اثر آشنایی ایرانیان با فرهنگ اروپایی، به‌ویژه آشنایی با ادبیات فرانسه در عهد مشروطه رخ داد. مکتب رمانتیسیم در ایران به شکل یک مکتب فراگیر وجود نداشت بلکه به صورت یک گرایش در کنار سایر گرایش‌ها دیده می‌شد. رمانتیسیم در ایران به سه دوره‌ی عهد مشروطه، عصر رضاخانی و دهه‌ی سی تقسیم می‌شود. نمودهای کم‌رنگی از آثار رمانتیک در دوره‌ی مشروطه وجود دارد. اما عموم منتقدان افسانه‌ی نیما و در مواردی نیز ایده‌آل عشقی را به عنوان اولین آثار رمانتیک در ایران معرفی کرده‌اند. رمانتیسیم در هر دوره از ادبیات معاصر به شکل‌های مختلفی دیده می‌شود. در دهه‌ی سی نیز انواعی از رمانتیسیم وجود دارد. مشیری از شاعران تغزل‌سرا و از گروه چهارپاره‌سرایان است که در اثر تحولات سیاسی و اجتماعی دهه‌ی سی و با تأثیرپذیری از شاعران رمانتیکی چون توللی و نادرپور اشعاری سروده است که با مؤلفه‌های رمانتیک همخوانی دارد. اکثر شاعران دهه‌ی سی در اوایل این دهه به رمانتیسیم سیاه گرایش نشان دادند. اما فریدون مشیری به‌دور از فسادهایی که شعر در این دوره به آنها دچار شده بود، در سرودن اشعارش متعادل رفتار کرده و شعری رمانتیک، ساده و همه‌پسند ارائه کرده است. از جمله نتایج این تحقیق یافتن مؤلفه‌هایی از «رمانتیسیم فردی» از جمله طبیعت‌گرایی، عشق، تخیل، فردیت، غم و اندوه و تیره‌بینی در شعر مشیری است. از دیگر نتایج این تحقیق، یافتن مؤلفه‌های «رمانتیسیم اجتماعی» چون بیان رنج و فقر مردم و علاقه به وطن در شعر مشیری است.

کلیدواژه‌ها: رمانتیسیم، فریدون مشیری، رمانتیسیم فردی، رمانتیسیم اجتماعی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۳.....	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۴.....	۱-۱. کلیات.....
۴.....	۱-۱-۱. بیان مسأله.....
۵.....	۱-۱-۲. ضرورت موضوع تحقیق.....
۵.....	۱-۱-۳. اهداف تحقیق.....
۵.....	۱-۱-۴. پیشینه‌ی تحقیق.....
۷.....	۱-۱-۵. سؤال‌ها و فرضیه‌های تحقیق.....
۷.....	۱-۱-۶. شرح روش تحقیق.....
۸.....	۱-۱-۷. جامعه‌ی آماری.....
۸.....	۱-۲. زندگی و شعر فریدون مشیری.....
۱۵.....	فصل دوم: مکتب رمانتیسیم در اروپا و ایران.....
۱۶.....	درآمد.....
۱۷.....	۱-۲-۱. قرون وسطی.....
۱۷.....	۱-۲-۲. دوره‌ی رنسانس.....
۱۷.....	۱-۲-۳. مکتب کلاسی‌سیسم.....
۲۱.....	۱-۲-۴. عصر پیش‌رمانتیسیم.....
۲۲.....	۱-۲-۵. مکتب رمانتیسیم.....
۲۶.....	۱-۲-۶. عوامل پیدایش مکتب رمانتیسیم در اروپا.....
۲۶.....	۱-۲-۶-۱. انقلاب فرانسه.....
۲۷.....	۱-۲-۶-۲. انقلاب صنعتی.....
۲۸.....	۱-۲-۶-۳. به‌وجود آمدن مباحث فلسفی و زیبایی‌شناسی جدید.....
۲۸.....	۱-۲-۶-۴. کشف شدن شخصیت شکسپیر.....
۲۹.....	۱-۲-۶-۵. توجه به شرق و جاذبه‌های آن.....
۳۰.....	۱-۲-۷. اصول مکتب رمانتیسیم.....

- ۳۱-۱-۷-۱-۲. توجه به احساسات و هیجانات فردی..... ۳۱
- ۳۱-۲-۷-۱-۲. توجه به من فردی شاعر..... ۳۱
- ۳۱-۳-۷-۱-۲. آزادی..... ۳۱
- ۳۲-۴-۷-۱-۲. گریز از اجتماع و سیر در عالم خیال..... ۳۲
- ۳۲-۵-۷-۱-۲. تجدید در مضامین و ساختار ادبی..... ۳۲
- ۳۳-۶-۷-۱-۲. علاقه به مسیحیت..... ۳۳
- ۳۴-۷-۷-۱-۲. فردیت..... ۳۴
- ۳۵-۸-۷-۱-۲. دین..... ۳۵
- ۳۶-۹-۷-۱-۲. طبیعت..... ۳۶
- ۳۷-۱۰-۷-۱-۲. عشق..... ۳۷
- ۳۷-۹-۱-۲. قالب‌های ادبی در مکتب رمانتیسم..... ۳۷
- ۳۷-۱-۹-۱-۲. شعر..... ۳۷
- ۳۸-۲-۹-۱-۲. داستان..... ۳۸
- ۳۸-۳-۹-۱-۲. نمایش (نمایشنامه)..... ۳۸
- ۳۹-۱۰-۱-۲. بزرگان مکتب رمانتیسم..... ۳۹
- ۳۹-۲-۲. مکتب ادبی رمانتیک در شعر فارسی..... ۳۹
- ۴۲-۱-۲-۲. مکتب رمانتیسم در شعر قدیم فارسی..... ۴۲
- ۴۳-۲-۲-۲. مکتب رمانتیسم در شعر معاصر فارسی..... ۴۳
- ۴۵-۳-۲-۲. مانیفست شعر رمانتیک در ایران..... ۴۵
- ۴۶-۴-۲-۲. عوامل ظهور مکتب رمانتیسم در شعر معاصر فارسی..... ۴۶
- ۴۶-۱-۴-۲-۲. تأثیرات غرب..... ۴۶
- ۴۷-۲-۴-۲-۲. چاپ و گسترش نشریات، مجلات و ترجمه‌ی کتب..... ۴۷
- ۴۷-۳-۴-۲-۲. رنج و خفقان..... ۴۷
- ۴۸-۴-۴-۲-۲. ضعف مکتب کلاسیسم و عدم مطابقت آن با اقتضائات عصر..... ۴۸
- ۴۸-۵-۲-۲. ویژگی‌های محتوایی مکتب رمانتیسم در شعر معاصر فارسی..... ۴۸
- ۴۹-۱-۵-۲-۲. بازگشت به طبیعت..... ۴۹
- ۴۹-۲-۵-۲-۲. مرگ‌اندیشی، یأس و بدبینی..... ۴۹
- ۵۰-۳-۵-۲-۲. عشق و زن..... ۵۰
- ۵۱-۶-۲-۲. ویژگی‌های زبانی مکتب رمانتیسم در شعر معاصر فارسی..... ۵۱

۵۲ ۱-۶-۲-۲ قالب و اسلوب
۵۳ ۲-۶-۲-۲ تخیل
۵۳ ۷-۲-۲ نمایندگان مکتب رمانتیسم در شعر معاصر فارسی
۵۴ ۱-۷-۲-۲ نیما یوشیج
۵۴ ۲-۷-۲-۲ شهریار
۵۵ ۳-۷-۲-۲ نصرت رحمانی
۵۵ ۴-۷-۲-۲ هوشنگ ابتهاج
۵۶ ۵-۷-۲-۲ فریدون توللی
۵۷	فصل سوم: بررسی مؤلفه‌های رمانتیک در اشعار فریدون مشیری
۵۸ درآمد
۵۸ ۱-۳ رمانتیسم فردی
۵۹ ۱-۱-۳ ویژگی‌های زبانی و ادبی
۵۹ ۱-۱-۱-۳ سادگی
۶۰ ۲-۱-۱-۳ تنوع مضمون
۶۱ ۳-۱-۱-۳ تنوع شکل و قالب
۶۲ ۴-۱-۱-۳ استفاده از قالب چهارپاره
۶۳ ۲-۱-۳ ویژگی‌های محتوایی - فکری
۶۳ ۱-۲-۱-۳ توجه به من فردی
۶۷ ۲-۲-۱-۳ طبیعت‌گرایی
۶۷ ۱-۲-۲-۱-۳ طبیعت‌ستایی
۷۶ ۲-۲-۲-۱-۳ کودک و کودکی
۷۸ ۳-۲-۲-۱-۳ شهرستیزی و نقد مظاهر و پیامدهای تمدن
۸۳ ۴-۲-۲-۱-۳ روستا ستایی و بدوی پسندی
۸۵ ۵-۲-۲-۱-۳ دل‌بستگی به حیوانات
۸۶ ۳-۲-۱-۳ تضاد و تناقض
۸۸ ۴-۲-۱-۳ فضا سازی رمانتیک
۹۰ ۵-۲-۱-۳ توجه به اسطوره، داستان‌های ملی و دینی، مفاخر ملی و ادبیات سایر ملل
۹۶ ۶-۲-۱-۳ عشق
۱۰۲ ۷-۲-۱-۳ کشف و شهود

۱۰۳.....	۳-۱-۲-۸. یأس، اندوه و بدبینی.....
۱۰۸.....	۳-۱-۲-۹. هیجان و احساسات.....
۱۱۱.....	۳-۱-۲-۱۰. تخیل.....
۱۱۵.....	۳-۱-۲-۱۱. آزادی.....
۱۱۷.....	۳-۱-۲-۱۲. انزوا و رنج درونی.....
۱۱۹.....	۳-۱-۲-۱۳. رویکرد به تاریکی و شب.....
۱۲۴.....	۳-۱-۲-۱۴. مرگ اندیشی.....
۱۲۹.....	۳-۱-۲-۱۵. نوستالژی.....
۱۳۳.....	۳-۱-۲-۱۶. گله و شکایت.....
۱۳۵.....	۳-۱-۲-۱۷. گریز و سیاحت.....
۱۳۷.....	۳-۱-۲-۱۸. نمادپردازی.....
۱۴۳.....	۳-۲-۲. رماتیسیم اجتماعی
۱۴۴.....	۳-۲-۱. ویژگی های زبانی - ادبی.....
۱۴۴.....	۳-۲-۲. ویژگی های محتوایی - فکری.....
۱۴۴.....	۳-۲-۲-۱. برخورد عاطفی و احساسی با مسائل اجتماعی.....
۱۴۵.....	۳-۲-۲-۲. رنج، فقر مردم و همدردی با انسان ها.....
۱۴۷.....	۳-۲-۲-۳. عکس العمل نسبت به مسائل جامعه ی انسانی.....
۱۴۸.....	۳-۲-۲-۴. تبلیغ مهرورزی.....
۱۵۰.....	۳-۲-۲-۵. دعوت به صلح و «آرزوی زندگی عاری از خشم و خشونت».....
۱۵۱.....	۳-۲-۲-۶. انسان گرایی.....
۱۵۲.....	۳-۲-۲-۷. دعوت به انسانیت.....
۱۵۳.....	۳-۲-۲-۸. ناسیونالیسم (وطن دوستی).....
۱۵۵.....	نتیجه گیری.....
۱۵۷.....	فهرست منابع.....

رمانتیسیم پیش از آن که یک مکتب ادبی باشد، نهضتی فراگیر در جامعه‌ی اروپایی است که در اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم میلادی تمامی جوانب سیاسی - اجتماعی، فرهنگی و ادبی اروپا را متحول کرد و نیز در تغییر مبانی فکری و فلسفی غرب تأثیرگذار بود. این نهضت پس از افول مکتب کلاسیسیسم در اروپا به وقوع پیوست و تمامی خصوصیات و شاخصه‌های اصلی آن، درست نقطه‌ی مقابل و ناقض هرآن چیزی بود که در مکتب کلاسیسیسم اصل شمرده می‌شد. بنابراین بسیاری از صاحب‌نظران در تعریف این مکتب آن را واکنشی نسبت به قوانین کلی و نظم و قواعد خشک حاکم بر مکتب کلاسیسیسم به‌شمار می‌آورند. رمانتیسیم ابتدا از کشورهای آلمان، انگلیس و فرانسه آغاز شد و سپس به سایر نقاط اروپا راه یافت. آزادی، علاقه به مسیحیت، فردیت، عشق و طبیعت از موضوعات کلی مکتب رمانتیسیم به‌شمار می‌روند. تأثیرات این مکتب اروپایی تنها به حوزه‌ی اروپایی محدود نشده و این مکتب پس از راهیابی به نقاط مختلف اروپا به سایر نقاط جهان نیز وارد شد.

ورود مکتب رمانتیسیم به ایران زمانی رخ داد که از افول این مکتب در اروپا مدت‌ها می‌گذشت. تحولات دوره‌ی مشروطه آغاز راه ورود رمانتیسیم به ایران بود. رمانتیسیم در ایران به آن معنای واقعی که بر فضای جامعه‌ی اروپایی سایه افکنده بود، هرگز وجود نداشت و در تمام طول تاریخ ادب معاصر ایران، نویسنده یا هنرمندانی که به معنای واقعی و غربی، رمانتیک باشند، وجود ندارد. ایرانیان در نتیجه‌ی آشنایی با فرهنگ غربی و مطالعه‌ی کتب و ترجمه‌ی آثار غربی با این نهضت آشنا شدند. در این میان نقش ادبیات کشور فرانسه در آشنا ساختن جامعه‌ی فرهنگی ایران با این نهضت اروپایی بیش از سایر کشورها است. رمانتیسیم در ایران به سه دوره‌ی مشروطه، عهد رضاخانی و دهه‌ی سی تقسیم می‌شود. در دوره‌ی مشروطه، رمانتیسیم در آثار شاعران و نویسندگان چندان نمودی ندارد و در عهد رضاخانی، آثار میرزاده‌ی عشقی از جمله «ایده‌آل». آثار نیمایوشیج از جمله «افسانه» را سرآغاز این مکتب در ایران دانسته‌اند.

دهه‌ی سی، دهه‌ی رواج انواعی از رمانتیسیم از جمله رمانتیسیم طبیعت‌گرا، رمانتیسیم سیاه و رمانتیسیم اجتماعی است. کودتای ۲۸ مرداد و شکست حزب توده از جمله حوادثی بود که باعث ایجاد فضای رمانتیک در این دهه شد. بسیاری از شاعران تحت تأثیر این فضای رمانتیک که در این دوره بر ادبیات فارسی حکمفرما بود، به خلق آثار رمانتیک روی آوردند. از جمله شاعران رمانتیک پس از نیما می‌توان به شهریار، فریدون توللی، نصرت رحمانی، نادر نادرپور، فروغ فرخزاد، هوشنگ ابتهاج و ... اشاره کرد. فریدون مشیری نیز یکی از شاعران مطرح رمانتیک در دهه‌ی سی و دنباله‌رو توللی و نادرپور است. نظر به اینکه مشیری از مشهورترین شاعران ادبیات

معاصر ایران است؛ مطالعه و پژوهش در زمینه‌ی آثار وی در مرتبه‌ی اول می‌تواند باعث آشنایی خوانندگان با شیوه‌ی شاعری وی شود و در درجه‌ی دوم، زمینه را برای شناخت هرچه بهتر و بیشتر با ادبیات معاصر فراهم آورد.

هدف از انجام این پژوهش بررسی اشعار فریدون مشیری از لحاظ وجود مؤلفه‌های رمانتیک است و این بدان معنا نیست که بتوان به طور قطع گفت که اشعار مشیری به طور کامل با موازین مکتب رمانتیسم تطابق دارد؛ بلکه در این پژوهش «رمانتیسم» به معنای عام و غیرتاریخی آن به کار رفته است.

این تحقیق شامل سه فصل است. فصل نخست با عنوان «کلیات تحقیق» شامل مسائل کلی تحقیق از قبیل: بیان مسأله‌ی پژوهش، ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق، اهداف تحقیق، پیشینه‌ی علمی، روش تحقیق و سؤال‌های تحقیق است. همچنین مختصری درباره‌ی زندگی و شعر فریدون مشیری در ادامه‌ی این فصل آمده است که در جهت آشنایی خوانندگان با زندگی و شعر مشیری سودمند و ضروری است. در فصل دوم به بررسی رمانتیسم در اروپا و ایران پرداخته شده است که شامل دو بخش است. در بخش اول، رمانتیسم اروپا مورد بررسی قرار گرفته است. در ابتدا، در آمدی بر نهضت رمانتیسم در اروپا (شامل مروری کوتاه بر دوره‌ی رنسانس، قرون وسطی، مکتب کلاسیسیسم، نئوکلاسیسیسم و دوره‌ی پیش رمانتیسم) ارائه شده است. در ادامه‌ی بحث عوامل پیدایش این نهضت و خصوصیات کلی به اختصار مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان نیز برخی از بزرگان این مکتب معرفی شده‌اند و نیز به افول این مکتب در اروپا اشاره‌ای رفته است.

بخش دوم این فصل به بررسی رمانتیسم در ایران اختصاص داده شده است. در این بخش به تفاوت‌های مکتب رمانتیسم در ایران و اروپا، عوامل پیدایش مکتب رمانتیسم در ایران، موضوعات کلی رمانتیسم در ایران و شاعران رمانتیک ایرانی پرداخته است. فصل سوم که اصلی‌ترین و مهمترین فصل این پایان‌نامه است نیز دارای دو بخش است. بخش اول حاوی «رمانتیسم فردی» شعر مشیری است که در آن مؤلفه‌های «رمانتیسم فردی» شعر مشیری مورد بررسی قرار گرفته و در بخش دوم نیز «رمانتیسم اجتماعی» شعر مشیری مورد بحث قرار گرفته است.

لازم به ذکر است که تمامی اشعار ذکر شده از کتاب «بازتاب نفس صبحدمان» که کلیات اشعار مشیری است، انتخاب شده‌اند و با این توضیح، جهت جلوگیری از تکرار در ارجاع متنی این نمونه‌ها، تنها به ذکر شماره‌ی صفحه اکتفا شده است. بسامدهای ذکر شده در این پژوهش نیز نتیجه‌ی تحقیق نگارنده در اشعار مشیری است.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱. کلیات

۱-۱-۱. بیان مسأله

انقلاب صنعتی در اروپا و تبعات سیاسی - اجتماعی حاصل از آن باعث ایجاد تحولاتی در جامعه‌ی اروپا گردید که این تحولات در حوزه‌ی ادبیات منجر به پدید آمدن مکتب رمانتیسم شد. دوران شکوفایی این مکتب در اروپا اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم بود. این تغییر و تحولات و ورود به عصر جدید در ایران با تأخیر صورت گرفت و منجر به پدید آمدن نوعی «رمانتیسم فارسی» در ادبیات فارسی شد. ظهور این مکتب در ایران پدیده‌ای خودجوش و طبیعی نبوده، از عمق و ثبات کمی داشت و حتی گاهی با واپس‌گرایی‌هایی نیز همراه بود. مبدأ این تحولات در ایران را می‌توان ظهور دولت قاجار دانست. شاعران و نویسندگان ایرانی از طریق ترجمه‌ی آثار غربی و نیز استفاده‌ی مستقیم از این آثار با مکتب رمانتیسم آشنا شدند و توانستند خود را از وضعیت منحط‌دوره‌ی بازگشت نجات دهند. عمر رمانتیسم در ادبیات فارسی در مقایسه با کشورهای غربی کوتاه‌تر است و نیز چهره‌ی برجسته‌ای که بتوان وی را دقیقاً شاعر یا نویسنده‌ی رمانتیک به حساب آورد، پدید نیامد. سیر مکتب رمانتیسم در ایران به سه دوره تقسیم می‌شود که حد فاصل عصر مشروطه تا دهه‌ی سی را در بر می‌گیرد. به گفته‌ی صاحب‌نظران، در دهه‌ی سی انواعی از رمانتیسم به‌ویژه رمانتیسم سانتی‌مانتال (نوعی رمانتیسم ناپخته و اولیه) بر فضای شعر نو کلاسیک (شعر نو قدمایی) حکم فرما بوده است. به دلیل وجود این فضای رمانتیک در آن دوره، احساساتی بودن لازمه‌ی کار شعر و شاعری بوده است و شاعران این دوره تحت تأثیر این فضا اغلب به یکی از شاخه‌های سه‌گانه‌ی مکتب رمانتیسم (متعادل و متعارف، افراطی و احساس‌گرا و اجتماعی) گرایش داشته‌اند. از جمله‌ی این شاعران فریدون توللی، نادر نادرپور و نصرت رحمانی هستند که از پیشروان این مکتب در ایران به شمار می‌روند. فریدون مشیری نیز از جمله شاعران رمانتیک در عرصه‌ی شعر نو به شمار می‌آید. عشق و احساسات به عنوان یکی از اصلی‌ترین شاخصه‌های مکتب رمانتیسم در شعر مشیری نمود بارزی پیدا کرده است و یکی از علل موفقیت شعر او در کنار زبان ساده، همین خصیصه رمانتیک بودن اشعار اوست. در این پژوهش سعی بر این است که شاخصه‌ها و ویژگی‌های رمانتیسم در اشعار فریدون مشیری بررسی شود و نیز نشان داده شود که کدام ویژگی این مکتب در شعر او نمود بیشتری یافته است.

۱-۱-۲. ضرورت موضوع تحقیق

در دهه‌ی سی به دلیل شرایط سیاسی جامعه‌ی ایرانی، انواعی از رمانتیسم بر فضای شعر و ادب فارسی حاکمیت داشت. شاعران این دوره از جمله فریدون توللی، نادر نادرپور، نصرت رحمانی، هوشنگ ابتهاج... تحت تأثیر این فضا به سرودن اشعار رمانتیک روی آوردند. فریدون مشیری نیز یکی از شاعران این دوره است که در ابتدا، سبک او آمیخته‌ای از سبک توللی و نادرپور است و به شیوه‌ی این شاعران اشعاری رمانتیک سروده است. مشیری دارای ذهنیتی غنایی است و عشق به عنوان یکی از شاخصه‌های مهم مکتب رمانتیسم تقریباً محور همه‌ی اشعار اوست. بنابراین آشنایی با شعر مشیری موجب درک بهتری از این مکتب در ایران و هم‌چنین نحوه‌ی تأثیر آن در شعر شاعران معاصر ایرانی می‌شود. در این پژوهش برای آشنایی بهتر با شعر مشیری، سعی شده است که شعر وی از منظر رمانتیسم بررسی شود؛ تا خواننده‌ی این پژوهش ضمن آشنایی با شعر مشیری بتواند با تأثیر مکتب رمانتیسم در ادبیات ایرانی نیز آشنایی مختصری داشته باشد.

۱-۱-۳. اهداف تحقیق

مهم‌ترین اهداف این پژوهش عبارتند از:

۱-۳-۱. بررسی شاخصه‌های رمانتیسم در شعر فریدون مشیری

۲-۳-۱. تعیین بسامد ویژگی‌های مکتب رمانتیسم در شعر مشیری

۱-۱-۴. پیشینه‌ی تحقیق

بر اساس جستجویی که نگارنده در زمینه‌ی رمانتیسم در اشعار فریدون مشیری با مراجعه به کتب، صفحات مجازی اطلاع‌رسانی و پایان‌نامه‌ها انجام داده است، تا کنون اثر مستقلی که صرفاً به بررسی مکتب رمانتیسم در شعر مشیری پرداخته باشد، مشاهده نشد؛ اما به صورت ضمنی در آثاری که درباره‌ی زندگی و شعر مشیری به طبع رسیده، از رمانتیک بودن شعر وی سخن رفته است. از جمله آثاری که در آنها به زندگی و شعر مشیری پرداخته شده اثری است از «محمدعلی شاکری یکتا» با عنوان «آسمانی‌تر از نام خورشید» که شرح زندگی و خاطرات مشیری و نیز حاوی تحلیل و تفسیر اشعار مشیری از آغاز تا واپسین سال‌های حیات اوست. هم‌چنین جشن‌نامه‌ی فریدون مشیری با عنوان «به نرمی باران» به کوشش «علی دهباشی» (شامل خاطرات، مقالات، اشعار و گفتگوهای مشیری و نیز نقد و بررسی آثار وی توسط بزرگان ادبیات معاصر) در شناخت زندگی و سبک مشیری حائز اهمیت است. در کتاب «عشق در گذرگاه‌های شب‌زده» اثر «مهری بهفر»، که نقدی بر عاشقانه‌های معاصر است، به رمانتیک بودن شعر مشیری اشاره‌ی کوتاهی شده است. از جمله آثاری که در حیطه‌ی ادبیات معاصر فارسی به تحریر درآمده‌اند و می‌توان با مطالعه‌ی آنها اطلاعاتی در خصوص زندگی و سبک شاعران

معاصر از جمله فریدون مشیری به دست آورد عبارتند از: «جریانهای شعری معاصر» اثر «علی حسین پور جافی»، «شرح و تحلیل شعر معاصر فارسی» نوشته‌ی «محمدرضا روزبه»، «چشم انداز شعر معاصر ایران» به قلم «سیدمهدی زرقانی» و دو اثر با عنوان «ادوار شعر فارسی» و «با چراغ و آینه» اثر «شفیعی کدکنی» را می‌توان نام برد. هم‌چنین کتب ذیل به منظور آشنایی هر چه بهتر با مکتب رمانتیسم و چگونگی ورود آن به ایران قابل ذکر هستند: «رمانتیسم» نوشته‌ی «لیلیان فورست»، «آشنایی با مکتب‌های ادبی» اثر «منصور ثروت»، «مکتب‌های ادبی» از «رضا سیدحسینی» و هم‌چنین آثار «مسعود جعفری» با عنوان «سیر رمانتیسم در اروپا» و «سیر رمانتیسم در ایران». مقالات بسیاری نیز در مورد تأثیر رمانتیسم و بررسی جنبه‌های مختلف آن در اشعار شاعران رمانتیک ایرانی نوشته شده است از جمله:

- ۱- بن‌مایه‌های رمانتیک شعر نیما: مهدی شریفیان و اعظم سلیمانی ایرانی‌شاهی
 - ۲- جلوه‌های رمانتیسم در شعر شهریار: دکتر باقر صدری‌نیا
 - ۳- نقد و تحلیل مشخصه‌های بارز رمانتیسم در شعر محمدتقی بهار: دکتر سیدمنصور جمالی، محمدرضا نشایی‌مقدم
 - ۴- جلوه‌های رمانتیسم در شعر حمیدی: دکتر مریم حسینی، الهام کفاش پنجه‌شاهی
 - ۵- برخی از معانی رمانتیستی در شعر نادرپور: مریم خلیلی جهانتیغ، علی دلارامی
 - ۶- بررسی تحول اندیشه‌ی نصرت رحمانی از رمانتیک فردگرا به رمانتیک جامعه‌گرا: محمدعلی زهرازاده، یعقوب فولادی.
 - ۷- بررسی رمانتیسم و بازتاب آن در شعر حسن هنرمندی: عبدالعلی اویسی کهخا
 - ۸- نموده‌های رمانتیسم در نفثه‌المصدور: دکتر محمدعلی خزانه‌دار لو، محسن بتلاب اکبرآبادی
 - ۹- افسانه، اوج رمانتیسم نیما: دکتر مسعود جعفری
 - ۱۰- جلوه‌هایی از رمانتیسم در صدای پای آب: نسرين شکیبی ممتاز
 - ۱۱- بررسی تطبیقی رمانتیسم در اشعار ابراهیم ناجی و محمدحسین شهریار: عبدالاحدغیبی، رباب پورمحمد.
- لازم به ذکر است که پایان‌نامه‌هایی نیز در خصوص مکتب رمانتیسم در شعر شاعران معاصر نوشته شده است از جمله: «بررسی زمینه‌های رمانتیسم در اشعار نیمایوشیج» توسط «اعظم سلیمانی ایرانی‌شاهی» و «بررسی زمینه‌های رمانتیسم در اشعار «فریدون توللی» «توسط زینب توکلی». بنابراین می‌توان گفت که این تحقیق در نوع خود در زمینه تأثیر مکتب رمانتیسم در شعر مشیری حائز اهمیت است.

۱-۱-۵. سؤال‌های تحقیق

از جمله سؤال‌هایی که این پژوهش در پی یافتن به پاسخ‌آنهاست عبارتند از:

- ۱- آیا مشیری به معنای واقعی کلمه یک شاعر رمانتیک است؟

- ۲- آیا رمانتیسیم مشیری یک رمانتیسیم تک‌بعدی است یا دارای ابعاد مختلف و همه‌جانبه‌نگر است؟
- ۳- رمانتیسیم در شعر مشیری بر مبنای رمانتیسیم ایرانی شکل گرفته است یا منطبق بر آرای غربیان است؟
- ۴- پربسامدترین مضامین رمانتیک در شعر فریدون مشیری کدامند؟
- ۵- آیا می‌توان گفت که فریدون مشیری نماینده‌ی شاخه‌ی خاصی از رمانتیسیم در شعر فارسی است؟

۱-۱-۶. شرح روش تحقیق

این تحقیق به صورت توصیفی، تحلیلی انجام گرفته است و شیوه‌ی گردآوری اطلاعات و مطالب به صورت کتابخانه‌ای است. به منظور گردآوری مطالب مورد نیاز برای بررسی رمانتیسیم در اشعار فریدون مشیری ابتدا مطالعاتی در باب تأثیر مکتب رمانتیسیم در ادبیات ایران و اروپا و همچنین تأثیر آن در اشعار فریدون مشیری صورت گرفته و مطالب مورد نیاز از کتب، مقالات و منابع معتبر علمی استخراج شده و با توصیف و تحلیل این مطالب و داده‌ها نمودهای رمانتیسیم در شعر مشیری بررسی شده است.

۱-۱-۷. جامعه‌ی آماری

حوزه‌ی اصلی این تحقیق اشعار فریدون مشیری است. آثار شعری مشیری در ۱۲ مجموعه و چند اثر با عنوان «گزیده‌ی اشعار» به چاپ رسیده است؛ اما با توجه به روبه‌رو شدن با برخی محدودیت‌ها در دسترسی به تمامی این منابع، ترجیح داده شد که تمامی اشعار از کتاب «بازتاب نفس صبح‌دمان» که حاوی کلیات اشعار فریدون مشیری است انتخاب شود؛ لذا منبع اصلی این تحقیق، کتاب «بازتاب نفس صبح‌دمان» است که شامل تمامی اشعار چاپ شده‌ی فریدون مشیری است.

۱-۲. زندگی و شعر فریدون مشیری

فریدون مشیری متولد شهریور سال ۱۳۰۵ شمسی در خیابان عین‌الدوله‌ی تهران است. او در یک خانواده‌ی اهل ادب متولد شد. نیای مادری و پدری‌اش هر دو شاعر بودند. نیای مادری‌اش «میرزا جوادخان مؤتمن‌الملک» از شعرای معروف دوره‌ی ناصرالدین شاه بود که «نجم» تخلص می‌کرد. پدر مشیری «ابراهیم» متولد ۱۲۷۵ در شهر همدان است و قبل از ازدواج با مادر فریدون، زن دیگری (درخشنده) داشته که از او یک دختر به نام «فروغ» دارد که خواهر ناتنی فریدون است. ابراهیم خان (پدر فریدون مشیری) در سال ۱۳۰۲ با «خورشید» ملقب به اعظم‌السلطنه (تولد ۱۲۸۵) ازدواج کرد و در شهریور سالهای ۱۳۰۳ و ۱۳۰۵ و ۱۳۰۷ به ترتیب پسران او منصور، فریدون و منوچهر متولد شدند. در سال ۱۳۱۰ مشیری به همراه خانواده عازم شهر مقدس مشهد شد و دوران ابتدایی را در آنجا گذراند و در سال ۱۳۲۰ مجدداً به تهران بازگشتند. مشیری دوره‌ی دبیرستان را در مدرسه‌ی ادیب، گذراند و در این سال‌ها با شوق و ذوق تمام شعر می‌گفت. او از دوران کودکی با شعر شاعران بزرگ

فارسی زبان از جمله سعدی، حافظ، مولانا و فردوسی انس و الفت فراونی داشته و به حفظ اشعار این بزرگان پرداخته است.

مادر فریدون مشیری در تیرماه سال ۱۳۲۴ در سن ۳۹ سالگی بر اثر بیماری قلبی از دنیا رفت و این حادثه تأثیری عمیق بر روح و روان مشیری که در آن هنگام ۱۹ سال داشت، برجای گذاشت و به بیماری دو ساله‌ی او منجر شد. مادر فریدون مشیری به همراه تنی چند از دوستان اولین جمعیت خیریه‌ی زنان ایران را بنیان گذاردند. پدر مشیری نیز پس از پنج بار ازدواج، در سال ۱۳۶۰ به علت سکتته‌ی مغزی وفات کرد. مشیری از کودکی استعداد شاعری داشت و در مدرسه مورد تحسین معلمان قرار می‌گرفت و مادرش نیز در این راه مشوق او بود به طوری که مشیری در شعر «آن انتظار شیرین» (تاصیح تابناک اهورایی) به این موضوع اشاره دارد: «در کلاس‌های چهارم و پنجم ابتدایی گاهی انشاهایم را به نظم درمی‌آوردم. مادرم از این که فرزندش شعر می‌گوید لذت می‌برد» (مشیری، ۱۳۸۴: ۱۴۷۸). در اولین آثار مشیری که متعلق به دوره‌ی نوجوانی اوست، طنز خاصی نهفته است که در هیچ‌یک از مجموعه‌هایش وجود ندارد. اولین شعر مشیری با عنوان «فردای ما» در سال ۱۳۲۳ در روزنامه‌ی «ایران ما» چاپ شد.

«دلبستگی مشیری به شعر و ادب فارسی از روزگار نوجوانی مشهود بود و مطالعه‌ی پیوسته‌ی او در دواوین شعرا زمینه‌ی شکوفایی طبعش را فراهم کرد» (رحیمی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۴-۴۱۳). وی پس از گذراندن دوره‌ی دبیرستان، وارد دانشکده‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران شد و به تحصیل در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی مشغول شد. اما پس از مدتی به سبب دلبستگی به حرفه‌ی روزنامه‌نگاری، درس را نیمه‌کاره رها کرده و از همان دوران جوانی وارد فعالیت‌های مطبوعاتی شد و به کار خبرنگاری و نویسندگی در مطبوعات و مجلات مشغول شد. مشیری ۳۰ سال در زمینه‌ی مطبوعات کار کرد و سال‌ها عضو هیئت تحریریه‌ی مجله‌ی «سخن»، «روشنفکر»، «سپید و سیاه» و چند نشریه‌ی دیگر بود. در این مجلات در کنار مرحوم استاد «پرویز ناتل خانلری» و سایرین به کار نوشتن مقالات در زمینه‌های مختلف هنری و ادبی مشغول بود. وی سال‌ها مسئولیت صفحه‌ی شعر مجله‌ی روشنفکر را به عهده داشت. در سال ۱۳۲۴ مشیری کارمند وزارت پست و تلگراف و تلفن بود و پست‌های متعددی را در این وزارت‌خانه به عهده گرفت. در سال ۱۳۵۰ به شرکت مخابرات ایران انتقال یافت. هنگام مرگ مادرش چند ماهی از آغاز به کار مشیری گذشته بود. او تا سال ۱۳۳۴ در دفتر تلگراف تجریش کار می‌کرد. تا سال ۱۳۳۸ در سمت متصدی دایره‌ی انتشارات و سپس کفیل دایره‌ی انتشارات باقی ماند. در سال ۱۳۴۰ به سمت ریاست اداره‌ی انتشارات منصوب شد و دو سال بعد (سال ۱۳۴۲) معاون اداره‌ی کل اطلاعات و روابط عمومی شد. سال ۱۳۵۱ مشیری به ریاست روابط عمومی شرکت مخابرات ایران منصوب شد و سال ۱۳۵۷ بازنشسته شد. مشیری در کنار شغل رسمی در وزارت پست و تلگراف و تلفن در رادیو و تلویزیون ملی ایران نیز فعالیت می‌کرد.

مشیری ۲۱ تیرماه سال ۱۳۳۳ در سن ۲۸ سالگی با «اقبال» ازدواج کرد. همسرش متولد شهریور ۱۳۰۴ و دانشجوی نقاشی دانشکده‌ی هنرهای زیبای دانشکده‌ی تهران بود. سال ۱۳۳۴ دو اتفاق مهم در زندگی وی رخ داد، یکی تولد اولین فرزندش «بهار» و دیگری انتشار اولین مجموعه‌ی شعری‌اش «تشنه‌ی طوفان». مشیری پس از به دنیا آمدن فرزندش «بهار» چند جا کار می‌کرد: رادیو و شورای شعر، شرکت مخابرات و مجله‌ی روشنفکر. فرزند دوم او «بابک» در سال ۱۳۳۸ به دنیا آمد. زندگی او در این سال‌ها روندی عادی دارد. سال ۱۳۵۷ به همراه همسرش و دیگران سفری به هندوستان داشته است و در سال ۱۳۷۶ نیز یک سفر به آلمان داشته است. مشیری سرانجام در دوم آبان سال ۱۳۷۹ در تهران درگذشت.

آثار مشیری به ترتیب عبارتند از:

- ۱- «تشنه‌ی طوفان» در سال ۱۳۳۴ با ۶۱ قطعه شعر شامل غزل، چهارپاره، قصیده، مثنوی و رباعی انتشار یافت که شامل شعرهای سال‌های هیجده تا سن ۲۵ سالگی (۱۳۲۸-۱۳۲۳) اوست. تشنه‌ی طوفان محصول بحرانی‌ترین دوره‌ی جوانی مشیری است. این مجموعه ابتدا با مقدمه‌ی مهدی اخوان ثالث و بعد با مقدمه‌ی استاد شهریار چاپ شد. کتاب تشنه‌ی طوفان «دو سال بعد از کودتا چاپ و منتشر شد با درونمایه‌ای بیگانه با حوادث اجتماعی و سیراب از جام رمانتیسیسم رایج» (همان: ۱۵۲).
- ۲- دومین مجموعه‌ی شعری او با نام «گناه دریا» در سال ۱۳۳۵ شامل ۳۸ قطعه شعر بلند و کوتاه و در قالب‌های کهنه و نو انتشار یافت. این مجموعه شامل شعرهایی است که شاعر تا سن ۲۵ سالگی سروده است.
- ۳- «نایافته» عنوان دومین چاپ کتاب «تشنه‌ی طوفان» با افزوده‌هایی است که در سال ۱۳۳۶ به چاپ رسید.
- ۴- کتاب «ابر» در سال ۱۳۴۰ شامل ۳۲ قطعه شعر چاپ شد
- ۵- سال ۱۳۴۱ گزینیه‌ی اشعار او منتشر شد و تا سال ۶۶ چهار مرتبه تجدید چاپ شد.
- ۶- چاپ دوم «ابر» با افزوده‌هایی با عنوان «ابر و کوچه» در سال ۱۳۴۵ منتشر شد. چاپ ابر و کوچه، «بستن دریچه‌ای بود که فریدون مشیری از آغاز شاعری‌اش، به چشم‌اندازهای غربت و دل‌تنگی‌های فردی خود گشوده بود» این مجموعه شامل ۴۷ قطعه شعر است.
- ۷- مجموعه‌ی «بهار را باور کن» سال ۱۳۴۷ با ۳۷ قطعه شعر چاپ شد که قطعاتی از آن در کتاب «ابر و کوچه» به چاپ رسیده بود.
- ۸- «پرواز با خورشید» گزیده‌ی اشعار مشیری (۱۰ قطعه از تشنه‌ی طوفان، ۱۰ قطعه از گناه دریا، ۲ قطعه از ابر و کوچه، و ۲۰ قطعه از بهار را باور کن) در سال ۱۳۴۸ به طبع رسید.
- ۹- مشیری در سال ۱۳۴۸ کتاب «یکسو نگرستن و یکسان نگرستن» را به چاپ رسانید. کتابی در شناخت ابوسعید ابوالخیر [تلخیص از کتاب اسرار التوحید فی مقامات شیخ ابوسعید] نوشته‌ی محمدبن منور.
- ۱۰- مجموعه‌ی «از خاموشی» سال ۱۳۵۶ با ۴۸ قطعه شعر چاپ شد. این مجموعه مثل دیگر آثار مشیری خالی از زرمه‌های عاشقانه نیست.